

Despre frumusețea uitată a vieții

Andrei Pleșu s-a născut în 1948 la București. A absolvit Facultatea de Arte Plastice, Secția de istoria și teoria artei. A obținut doctoratul în istoria artei la Universitatea din București, cu teza *Sentimentul naturii în cultura europeană*. Lector universitar (1980–1982) la Academia de Arte Plastice, București (cursuri de istorie și critică a artei moderne românești). Profesor universitar de filozofie a religiilor, Facultatea de Filozofie, Universitatea din București (1991–1997). Este fondator și director al săptămânalului de cultură *Dilema* (ulterior *Dilema veche*), fondator și președinte al Fundației „Noua Europă” și rector al Colegiului „Noua Europă” (1994), membru al World Academy of Art and Science și al Académie Internationale de Philosophie de l’Art, dr. phil. honoris causa al Universității „Albert Ludwig” din Freiburg im Breisgau și al Universității „Humboldt” din Berlin, Commandeur des Arts et des Lettres, Grand Officier de la Légion d’Honneur.

Scrieri: *Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974; *Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Univers, 1980; *Humanitas*, 1992; *Francesco Guardi*, Meridiane, 1981; *Ochiul și lucrurile*, Meridiane, 1986; *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Cartea Românească, 1988; *Humanitas*, 1994 (trad.: franceză, germană, suedeză, maghiară, slovacă), *Jurnalul de la Tescani*, *Humanitas*, 1993 (trad.: germană, maghiară); *Limba păsărilor*, *Humanitas*, 1994; *Chipuri și măști ale tranziției*, *Humanitas*, 1996; *Eliten – Ost und West*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001; *Despre îngeri*, *Humanitas*, 2003 (trad. franceză, maghiară, germană, polonă); *Obscenitatea publică*, *Humanitas*, 2004; *Comedii la Porțile Orientului*, *Humanitas*, 2005; *Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri*, *Humanitas*, 2006, *Note, stări, zile*, *Humanitas*, 2010; numeroase studii și articole în reviste românești și străine.

Andrei
Plesu

Despre frumusețea
uitată a vieții

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta: Andrei Gamaș
Redactor: Lidia Bodea
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PLEȘU, ANDREI

Despre frumusețea uitată a vieții / Andrei Pleșu. – București:

Humanitas, 2011

ISBN 978-973-50-2905-0

821.135.1-4

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

Notă asupra ediției

Cartea aceasta s-a născut în urma unei inițiative prietenești. Gabriel Liiceanu a citit câteva texte apărute, în ultimii ani, în *Dilema (veche)* și în *Adevărul* și a ajuns la concluzia că, puse laolaltă, ar putea constitui un mic compendiu de înțelepciune cotidiană. Mi s-a părut, totuși, prezumțios să asum, fie și într-o variantă minoră, postura înțeleptului. Mă cunosc prea bine ca să asum o asemenea postură. Admit însă că există o legătură – nu neapărat programată – între textele adunate în acest volum: sunt încercări de a ieși din vârtejul „actualității“, sau de a lua temele „actuale“ drept punct de plecare către orizonturi aflate dincolo de tranzitoriu și conjunctural. E vorba, în fond, de câteva gânduri rapide asupra unor subiecte esențiale, la care, în „clipa cea repede“ a vieții zilnice, nu mai apucăm să reflectăm. Nu expuneri sistematice și pretențioase, ci provocări de moment, sugestii de parcurs. Veacul nu ne mai lasă răgazuri nici să citim tratate, nici să le scriem. Dar nota fulgurantă, reflexia frugală, schița de demaraj sunt încă posibile și utile. Cel puțin așa sper.

Un rol decisiv în alcătuirea cărții de față, de la titlu până la structura internă, l-a avut doamna Lidia Bodea, a cărei competență riguroasă și a cărei sensibilitate intelectuală

i-au dat aproape statutul de co-autor. Îi mulțumesc. Pentru intervenții salutare în diferitele etape ale redactării textului, îi datorez mulțumiri și doamnei Maria Iordănescu. Mulțumesc, de asemenea, publicațiilor *Adevărul* și *Dilema veche* pentru acordul pe care și l-au dat în vederea culegerii în volum a articolelor scrise, inițial, pentru ele.

Andrei Pleșu

*În loc de prefață:
Inactualități*

Când, obligat de doctori, îmi fac plimbarea (cvasi zilnică și se întâmplă să fie vreme senină, dau, inevitabil, peste câte un maidanez care zace pe-o parte, în drumul tuturor, profitând de căldura mediocră a soarelui. E atât de imobil, de extatic, de impasibil, încât pare mort. Ceea ce văd e o lecție de destindere rituală, un salt, aproape mistic, în afara vârtejului înconjurător. Prin comparație, toți trecătorii care ocolesc silueta canină par o adunătură de agitați. Ei, oamenii, sunt, de data aceasta, „vagabonzii“, vietățile fără stăpân și fără rost, în vreme ce câinele adormit la soare are „stabilitatea“ unui călugăr Zen. Aș vrea să am îndrăzneala, libertatea interioară, inteligența de a mă întinde lângă el și de a mă sustrage, astfel, împrejurărilor curente, vremurilor, asfixiei lumești. Dar am pierdut, laolaltă cu toți semenii mei, instinctul „rupturii de nivel“, al ieșirii din timp. Sunt mereu „în rețea“, cablat, preluat, „angajat“, dependent de drogul urgențelor... În loc să facem din

animale spectre (lucrative) ale unor funeste pandemii, ar trebui să recuperăm ceva din virtuțile lor: din statica felinelor, din răbdarea, dinamismul flexibil și detenta câinilor, din calmul rumeștoarelor, din vocația înaripatelor de a se desprinde. Să fim „înțelepți ca șerpii și inocenți ca porumbeii“. Într-o lume judecată mereu, de puritani, pentru regresul ei în trivialitate animală, tocmai animalitatea, animalitatea bună, e ceea ce am pierdut, ceea ce ne lipsește. Alături de doctorul care mă somează să mă mișc, am nevoie și de un altul, care să-mi ceară să stau, o oră pe zi, nemișcat, la soare, fără să mă gândesc la nimic.

*

Semnificativ e și faptul că, odată cu animalitatea cea bună, am pierdut și amplitudinea intelectuală. „Sofisticarea“ civilizată a adus cu sine, simultan, fragilitate fizică și debilitate mintală. Suntem „evoluți“ și precari. E frapantă, de pildă, dispariția aproape totală din orizontul interogației și al reflexiei noastre a unor teme esențiale. Iubirea nu mai este astăzi un subiect, dincolo de scandalul monden, inflamația erotică și sentimentalismul de telenovelă. Autori și autoare ca Mariana Alcoforado, Ninon de Lenclos, Denis de Rougemont, Max Scheler sau Ortega y

Gasset nu mai apar. Absente, în sens substanțial, de pe piață sunt și teme ca prietenia, umorul, destinul și moartea. Se vorbește infinit mai mult despre succes, despre sănătate, politică, virtuți manageriale și feluri de mâncare. Autori care au modelat, cu autoritatea lor, secole întregi de cultură europeană sunt, practic, abandonați. Numai o minoritate de excentrici mai citește acum texte care, pentru antecesorii noștri, erau deprinderi gimnaziale curente: Cicero și Epictet, Marc Aureliu, Maxim Mărturisorul, Thomas à Kempis, Meister Eckhart, Montaigne sau Pascal. Tatăl meu încă știa pe dinafară, din liceu, versiunea grecească a Rugăciunii Domnești. Omologii lui de azi au probleme cu limba română, iar dintre limbile străine, abia dacă pot schimonosi o engleză de șlagăr pop. N-aș vrea să par nostalgic, vetust, apocaliptic. Cred însă că e bine să luăm notă de mersul lucrurilor, să ne întrebăm, la rece, ce am câștigat și ce am pierdut și, dacă se poate, să întreprindem câte ceva pentru o recalibrare a facultăților noastre intelectuale și sufletești în contextul lumii contemporane. Marile reforme morale și instituționale nu pot începe decât de aici, de la reforma individului, de la identificarea și relansarea adevăratului său potențial.

I
CE FACEM CU VIAȚA NOASTRĂ

Munca. Daune colaterale

„În România nu se muncește destul.“ Toți românii par să fie de acord cu această judecată aspră și numai în parte îndreptățită. Românii știu să fie și căpșunari harnici, dacă pot anticipa un câștig tentant. Nu au, e drept, cultul protestant al datoriei și al efortului mântuitor, nici demagogia marxistă a muncii înțelese ca emblemă a umanității. Dar nici nu dormitează mediteranean, la umbră. Și, chiar dacă nu muncesc în sens tradițional, sunt activi: „se descurcă“, fac aranjamente, „se află-n treabă“, „au de alergat“.

În ce mă privește, sunt îngrijorat mai curând de contrariul: când văd cum arată ziua de lucru a unui tânăr de azi, mă întreb care mai poate fi bilanțul lui de viață. Activitatea lucrativă asfixiază în asemenea măsură intervalul diurn, încât „lucrativ“ nu mai înseamnă nimic: e obținerea unui câștig de care nu se bucură nimeni, un câștig din care nimeni nu are nimic de câștigat. „Modelul“ e, preponderent, occidental. Se practică frecvent o investiție maximă de

muncă, pentru rezultate care nu se mai percep decât ocazional, în weekend, în vacanță, la pensie. Ai tot ce-ți trebuie, dar ești atât de istovit, încât nu-ți mai trebuie nimic din tot ce ai. La orizont, apare un tip de vitalitate care, paradoxal, subminează (sau amână) pofta de viață. Nu mai ai bucurii. Ai „satisfacții“. Reușita profesională intră în conflict cu bucuria de a trăi. Lipsa de timp (blestemul de a fi mereu „ocupat“) suspendă, treptat, cel puțin două din componentele decisive ale unei existențe depline: singurătatea și răgazul.

Singurătatea e materia primă a reflexivității și a construcției de sine. „Dumnezeu – s-a spus – e ceea ce fiecare știe să facă cu propria sa singurătate.“ Nu se poate trăi prin aglutinare, nu se poate supraviețui interior în condiția unei sociabilități perpetue. Sfârșești, inevitabil, prin a-ți pierde chipul, prin a deveni un ins statistic. Orice om are nevoie (chiar când nu-și mai dă seama) de episodul nutritiv al unei confruntări solitare cu adâncul și cu înaltul său, cu teroarele sale, cu portretul său, cu unicitatea destinului său. Nu întâmplător, în închisorile Chinei comuniste, una din torturile cele mai redutabile era anularea completă a singurătății: condamnatul era, clipă de clipă, însoțit (de fapt încolțit) de o prezență tăcută,

dar tenace, o prezență programată să excludă orice posibilitate a intimității și a solilocviului.

Răgazul e valorificarea intensă a non-activității. E înlocuirea eficienței prin plăcere, savoarea decuplării, capacitatea de a te lăsa absorbit de respirația lumii, fără să i te opui, fără să intervii cu deprinderile proprii în metabolismul ei. De la gratuitatea hobby-ului până la experiența totodată subtilă și simplă a vidului, răgazul e recuperarea identității tale reale, neconjuncturale, eliberate de obligații, utilități și urgențe. O ieșire igienică, pe verticală, din registrul actualității. Cu alte cuvinte, un moment de libertate. Fără complementul răgazului restaurator și fără vaccinul singurătății, munca recade în semnificația ei originară: aceea a pedepsei meritate, după derapajul păcatului originar.

Sus inima!

E un îndemn pe care, în limbajul cotidian, îl rostim sau îl auzim ca pe o îmbărbătare. „Sus inima!“ înseamnă: „nu te lăsa!“, „fi tare!“, „nu fi trist“, „fi bărbat!“, „ridică-te deasupra necazurilor!“. Se spune și „capul sus!“, tot o formulă încurajatoare, dar cu o nuanță în plus: „fi demn!“, „nu te lăsa călcat în picioare!“, „rezistă dinaintea tuturor relelor fără compromisuri și fără lamentații!“. Ambele imperative valorifică verticala, mișcarea ascensională, dar rămân la nivel psihologic sau moral. „Sus inima!“ și „Capul sus!“ îndeamnă la a nu te lăsa copleșit de emoții negative și, respectiv, a-ți păstra coloana vertebrală dinaintea adversităților.

În liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, curând după citirea Crezului, participanților la slujbă li se spune ceva asemănător: „Sus să avem inimile!“ Dar e limpede că, de data aceasta, nu mai e vorba de o simplă exigență sentimentală sau de un precept moral. În perimetrul mai tuturor religiilor, inima e un

instrument de *cunoaștere*, dacă nu chiar cel mai eficient dintre toate, când e vorba de cunoașterea supremă. „Sus să avem inimile!“ e, în acest caz, o axiomă a efortului cognitiv, o indicație „metodologică“. Nu poți pricepe nimic, dacă te situezi mereu la firul ierbii sau dacă scormonești, suspicios, „dedesubturi“. Trebuie, dimpotrivă, să privești lucrurile de la înălțime, să ai imaginea câmpului, perspectiva integratoare a zborului. Nu e aducătoare de lumină decât ceea ce o parabolă hristică numește „făclia pusă în sfeșnic“, înălțată pe un suport generos. Marile contururi ale realului se văd mai deslușit de sus, așa cum siturile arheologice se percep mai bine din avion. Dar amplasamentul „la vârf“ al cunoașterii are o iradiere existențială mai largă: nu e doar o tehnică de cercetare, ci și o atitudine de viață, modul optim de a te situa într-o lume „căzută“. „A fi la înălțime“ nu e, pur și simplu, a trăi mereu cu obsesia superlativului și nici a privi către ceilalți de sus. Ceea ce se cere e să fii cuplat mereu la „polul plus“, să trăiești contingenta având mereu în minte orizontul care o depășește și o cuprinde.

De la o asemenea problematică a sublimităților la peisajul nostru politic și mediatic picajul e, poate, prea mare. Dar meschinăria unghiului de vedere, bălăcăreala la prețuri mici, agitația noroioasă a multor

politicieni și gazetari sar în ochi. Îți vine să le spui, mai prietenos sau mai răstit: ridicăți-vă, măcar pentru o clipă, din mlaștina intereselor voastre imediate. Luați un pic de înălțime! Luați un pic de distanță față de harța zilnică, față de combativitatea partizană și față de voi înșivă! Desprindeți-vă, într-un minim elan igienic, de măruntaie, idiosincrazii, vorbe grele, obsesii și nevroze. Respirați mai amplu, priviți, scurt, spre mijlocul cerului, reînvățați să surâdeți. Încercați să fiți, măcar o oră pe zi, „singuri și inactuali“, cum spunea cândva George Călinescu. Există și alte bucurii decât bucuria de a-ți strangula dușmanul. Există și alte plăceri decât plăcerea de a răni, de a calomnia, de a câștiga la șepticul electoral. Există, de asemenea, drame, spaime și dezastre mai mari decât cele care vi se vântură pe sub nas în diversele show-uri televizate. Nu vă mai conduceți viața din subteranele sufletelor voastre agitate. Așezați-vă, la răstimpuri, pe un loc mai înalt decât voi înșivă. Sus inima! Și capul! Viața, viața adevărată e în altă parte...

Cuprins

Notă asupra ediției	5
În loc de prefață: Inactualități	7
I. CE FACEM CU VIAȚA NOASTRĂ	
Munca. Daune colaterale	13
Sus inima!	16
Tipuri de trecere	19
Ce știi să faci?	24
Lehamitea și entuziasmul	28
Sensul vieții. Punctaj pregătitor	32
II. DESPRE LUCRURILE CU ADEVĂRAT IMPORTANTE	
Autenticitate	37
Câteva note despre demnitate	45
Ce nu aduc banii	50
Despre înrăire	54
Un gând rapid despre iubire	57
Despre iubirile fericite	60
Un gând despre iubire la Pascal	64
Scurt acces de optimism	68
Ne-liniștea sărbătorilor	71

Lucruri importante	74
Despre frumusețea uitată a vieții	78
Insensibilitatea cotidiană	81
Onoarea meseriei	85
Vechime și bătrânețe	89

III. ORDINEA SUBTILĂ A LUMII

Speranța	95
Două feluri de necredință	99
Educația religioasă	102
Liberi cugetători	106
Moarte și demnitate	109
Nu e frumos...	112
Texte comentate	117
Introducere la vicii	121
Lecturi stoice de Crăciun	130

IV. PERPLEXITĂȚI ȘI INDISPOZIȚII COTIDIENE

Principii	137
A mânca sănătos	141
Tranziția și avatarurile luxului	144
Despre mânie	149
Ura ca mod de viață	153
Frica	156
„Plăceri vinovate“	159
Zgomot	163
Despre politețe	167
Inflația politicului	171

Proasta intonare a libertății	174
Aproapele ca judecător	177
Pentru o politică mai feminină	181
V. FELURI DE A FI	
Câteva specii de ticăloși	187
Capitalistul român	192
Eul propriu ca obsesie	195
Proasta folosire a inteligenței	198
Feluri de a vorbi	203
Portret-robot	207
Dormitorul lui Goethe	210
Oblomovism	214
VI. „CETITUL CĂRȚILOR“	
Cele 100 de cărți?	219
Cultura de internet	224
Cititul cărților	228
Note pentru o tipologie a lecturii	231
Despre scris	235
VII. MARTIRAJUL LIMBII ROMÂNE	
Iritări	241
Martirajul limbii române	244
Stereotipii	247
VIII. CUM STĂM LA TELEVIZOR	
Realitatea televiziunii	253
A sta la televizor	256

Cum stăm la televizor	260
Globalizarea manelelor	263
Cinci zile fără televizor	266
Epilog: Cu sau fără dileme ?	269